

1 Σφ 228 (Δ. Αλαίου)
Χαρισμένο Ζακρούι

DISCOURS PRÉLIMINAIRE DES ÉDITEURS.

L'ENCYCLOPÉDIE que nous présentons au Public, est, comme son titre l'annonce, l'Ouvrage d'une société de Gens de Lettres. Nous croitions pouvoir affirmer, si nous n'étions pas du nombre, qu'ils sont tous avantageusement connus, ou dignes de l'être. Mais sans vouloir prévenir un jugement qu'il n'appartient qu'aux Savans de porter, il est au moins de notre devoir d'écartier avant toutes choses l'objection la plus capable de nuire au succès d'une si grande entreprise. Nous déclarons donc que nous n'avons point eu la témérité de nous charger seuls d'un poids si supérieur à nos forces, & que notre fonction d'Éditeurs consiste principalement à mettre en ordre des matériaux dont la partie la plus considérable nous a été entièrement fournie. Nous avons fait expressément la même déclaration dans le corps du *Prospectus*; mais elle auroit peut-être dû se trouver à la tête. Par cette précaution, nous eussions apparemment répondu d'avance à une foule de gens du monde, & même à quelques gens de Lettres, qui nous ont demandé comment deux personnes pouvoient traiter de toutes les Sciences & de tous les Arts, & qui néanmoins avoient jeté sans doute les yeux sur le *Prospectus*, puisqu'ils ont bien voulu l'honorer de leurs éloges. Ainsi, le seul moyen d'empêcher sans retour leur objection de reparaitre, c'est d'employer, comme nous faisons ici, les premières lignes de notre Ouvrage à la détruire. Ce début est donc uniquement destiné à ceux de nos Lecteurs qui ne jugeront pas à propos d'aller plus loin: nous devons aux autres un détail beaucoup plus étendu sur l'exécution de l'ENCYCLOPÉDIE: ils le trouveront dans la suite de ce Discours, avec les noms de chacun de nos collègues; mais ce détail si important par sa nature & par sa matière, demande à être précédé de quelques réflexions philosophiques.

L'OUVRAGE dont nous donnons aujourd'hui le premier volume, a deux objets: comme *Encyclopédie*, il doit exposer autant qu'il est possible, l'ordre & l'enchaînement des connoissances humaines: comme *Dictionnaire raisonné des Sciences, des Arts & des Métiers*, il doit contenir sur chaque Science & sur chaque Art, soit libéral, soit mécanique, les principes généraux qui en font la base, & les détails les plus essentiels, qui en font le corps & la substance. Ces deux points de vue, d'*Encyclopédie* & de *Dictionnaire raisonné*, formeront donc le plan & la division de notre Discours préliminaire. Nous allons les envisager, les suivre l'un après l'autre, & rendre compte des moyens par lesquels on a tâché de satisfaire à ce double objet.

Pour peu qu'on ait réfléchi sur la liaison que les découvertes ont entr'elles, il est facile de s'apercevoir que les Sciences & les Arts se prêtent mutuellement des secours, & qu'il y a par conséquent une chaîne qui les unit. Mais s'il est souvent difficile de réduire à un petit nombre de règles ou de notions générales, chaque Science ou chaque Art en particulier, il ne l'est pas moins de renfermer en un système qui soit un, les branches infiniment variées de la science humaine.

Le premier pas que nous ayons à faire dans cette recherche, est d'examiner, qu'on nous permette ce terme, la généalogie & la filiation de nos connoissances, les causes qui ont dû les faire naître, & les caractères qui les distinguent; en un mot, de remonter jusqu'à l'origine & à la génération de nos idées. Indépendamment des secours que nous tirerons de cet examen pour l'énumération encyclopédique des Sciences & des Arts, il ne sauroit être déplacé à la tête d'un ouvrage tel que celui-ci.

On peut diviser toutes nos connoissances en directes & en réfléchies. Les directes sont celles que nous recevons immédiatement sans aucune opération de notre volonté; qui trouvant ouvertes, si on peut parler ainsi, toutes les portes de notre ame, y entrent sans

Νε' Αλαμπέρ, Προεισαγεμμένος λόγος Γενικ
Εγκυκλοπαίδεια, Πόλις 2005

Η Εγκυκλοπαίδεια που παρουσιάζουμε στο κοινό, είναι, όπως αναγγέλλει ο τίτλος της, το σύγγραμμα μιας εταιρείας λογίων. Αν δεν συγκαταλεγόμασταν ανάμεσά τους, θα μπορούσαμε να διαβεβαιώσουμε ότι όλοι τους είναι –ή αξίζουν να είναι– περιώνυμοι.¹ Όμως, χωρίς να θέλουμε να προκαταλάβουμε μια κρίση που εμπίπτει στην αποκλειστική αρμοδιότητα των ειδημόνων, θεωρούμε ότι, πριν απ' όλα, είναι χρέος μας ν' αντικρούσουμε την αντίρρηση που είναι η πιο ικανή να ζημιώσει την επιτυχία ενός τόσο σημαντικού εγχειρήματος. Δηλώνουμε, λοιπόν, ότι δεν είχαμε την απρονοησία ν' αναλάβουμε μόνοι μας ένα βάρος που υπερβαίνει κατά τόσο πολύ τις δυνάμεις μας, κι ότι τα καθήκοντά μας ως επιμελητών συνίστανται κατά κύριο λόγο στην οργάνωση του υλικού, το μεγαλύτερο μέρος του οποίου μάς το προμήθευσαν άλλοι. Στην ίδια δήλωση είχαμε επί τούτου προβεί και στο σώμα της Αγγελίας,² αν και, ίσως,

έπρεπε να την προτάξουμε. Αν είχαμε πάρει αυτή την προφύλαξη, θ' απαντούσαμε εκ των προτέρων σε πολλούς ανθρώπους της καλής κοινωνίας, ακόμα και σε ορισμένους λογίους που μας έθεσαν το ερώτημα πώς είναι δυνατόν δύο άνθρωποι να μπορούν να πραγματευτούν όλες τις επιστήμες κι όλες τις τέχνες, και θα πρέπει ασφαλώς να διέτρεξαν το κείμενο της *Αγγελίας*, εφόσον είχαν την καλοσύνη να την τιμήσουν με τους επαίνους τους. Επομένως, ο μόνος τρόπος για ν' αποτρέψουμε μια ενδεχόμενη επανεμφάνιση αυτής της αντίρρησης, είναι ν' αφιερώσουμε (όπως κάνουμε εδώ) τις πρώτες αράδες του συγγράμματός μας στην ανασκευή της. Έτσι, αυτή η αρχή απευθύνεται αποκλειστικά σ' εκείνους τους αναγνώστες που δε θα το αποφασίσουν να προχωρήσουν παρακάτω· στους λοιπούς, οφείλουμε μια πολύ εκτενέστερη αναφορά στον τρόπο εκπόνησης της *Εγκυκλοπαίδειας*: θα τη βρουν στη συνέχεια αυτού του Προεισαγωγικού Λόγου, μαζί με τα ονόματα όλων των συναδέλφων μας· όμως, αυτής της εκτενέστερης αναφοράς, που είναι ιδιαίτερα σημαντική, τόσο από τη φύση όσο και από το θέμα της, απαιτείται να προταχθούν κάποιες φιλοσοφικές σκέψεις.

Το σύγγραμμα του οποίου παραδίδουμε σήμερα τον πρώτο τόμο, έχει δύο στόχους: ως *εγκυκλοπαίδεια*, οφείλει να παρουσιάσει, όσο πληρέστερα μπορεί, την τάξη και την αλληλουχία των ανθρώπινων γνώσεων· ως *κριτικό λεξικό των επιστημών, των τεχνών και των*

επιτηδευμάτων, οφείλει να περιέχει, για κάθε επιστήμη και για κάθε τέχνη, είτε ελεύθερη είτε μηχανική, τις γενικές αρχές πάνω στις οποίες είναι θεμελιωμένη, και τα πιο ουσιώδη στοιχεία που συγκροτούν το σώμα και την υπόστασή της. Σ' αυτές, λοιπόν, τις δύο όψεις, της εγκυκλοπαίδειας και του κριτικού λεξικού, βασίζεται η διάρθρωση και η διαίρεση του Προεισαγωγικού Λόγου μας. Θα τις εξετάσουμε, θα τις διεξέλθουμε τη μία μετά την άλλη και θα καταγράψουμε τα μέσα με τα οποία μοχθήσαμε να πετύχουμε αυτόν τον διπλό στόχο.

Λίγο ν' αναλογιστεί κανείς την αλληλεξάρτηση των ανακαλύψεων, και θ' αντιληφθεί πολύ εύκολα ότι οι επιστήμες και οι τέχνες αλληλοεπικουρούνται, και, επομένως, υπάρχει μια αλυσίδα που τις συνδέει. Όμως, όσο δύσκολα μπορεί κανείς να συνοψίσει σ' έναν μικρό αριθμό κανόνων ή γενικών εννοιών κάθε επιστήμη ή κάθε τέχνη, το ίδιο δύσκολα μπορεί και να περικλείσει σ' ένα ενιαίο σύστημα τους εξαιρετικά ποικίλους κλάδους του ανθρώπινου επιστητού.

Το πρώτο βήμα που οφείλουμε να κάνουμε σ' αυτή τη διερεύνηση, είναι να εξετάσουμε, ως μας επιτραπεί ο όρος, τη γενεαλογία και την καταγωγή των γνώσεών μας, τις αιτίες που οδήγησαν στη γέννησή τους, και τα διακριτικά τους γνωρίσματα· μ' άλλα λόγια, ν' ανατρέξουμε στις απαρχές και τη γένεση των ιδεών μας. Ανεξάρτητα απ' το πόσο θα μας βοηθήσει αυτή η εξέταση στην εγκυκλοπαιδική απαρίθμηση των επιστημών και

των τεχνών, μόνο άστοχη δεν μπορεί να είναι η πρόταξη της σ' ένα σύγγραμμα όπως αυτό.

Μπορούμε να διαιρέσουμε όλες μας τις γνώσεις σε άμεσες και σε περισκεμμένες. Άμεσες είναι οι γνώσεις που τις προσλαμβάνουμε ευθύς, χωρίς καμία μεσολάβηση της βούλησής μας, και που, βρίσκοντας ανοιχτές, θα λέγαμε, τις πύλες της ψυχής μας, εισέρχονται χωρίς να καταβάλουν προσπάθεια και χωρίς να συναντήσουν αντίσταση. Οι περισκεμμένες γνώσεις είναι εκείνες που αποκτά το πνεύμα επενεργώντας στις άμεσες, ενώνοντάς τες και συνδυάζοντάς τες.

Όλες οι άμεσες γνώσεις μας ανάγονται σ' αυτές που προσλαμβάνουμε από τις αισθήσεις· απ' αυτό συνάγεται ότι στις αισθήσεις οφείλουμε όλες μας τις ιδέες. Για πολλά χρόνια, οι Σχολαστικοί θεωρούσαν αξίωμα αυτή την αρχή των πρώτων φιλοσόφων· της έκαναν αυτή την τιμή, μόνο και μόνο επειδή ήταν αρχαία, και θα ήταν διατεθειμένοι να υπερασπιστούν με την ίδια θέρμη τις ουσιώδεις μορφές ή τις κρυφές δυνάμεις.³ Έτσι, κατά την αναγέννηση της φιλοσοφίας, η αλήθεια αυτή συνεξετάστηκε με τις παράλογες απόψεις από τις οποίες θα έπρεπε να τη διαχωρίζουμε, με αποτέλεσμα να προγραφεί μαζί τους, επειδή δεν υπάρχει τίποτα πιο επικίνδυνο για την αλήθεια και δεν την εκθέτει σε τόσο μεγάλους κινδύνους παραγνώρισης όσο η σύντηξη ή η γειτνίασή της με την πλάνη. Το σύστημα των έμφυτων ιδεών—από πολλές απόψεις θελκτικό και, ίσως, πιο εντυπωσιακό γιατί ήταν

λιγότερο γνωστό— διαδέχθηκε το αξίωμα των Σχολαστικών, κι αφού δέσποσε για πολύ χρόνο, εξακολουθεί να διατηρεί κάποιους οπαδούς— τόσο δύσκολα επανακάμπτει η αλήθεια, όταν την έχουν διώξει οι προκαταλήψεις ή οι σοφιστείες. Τέλος, εδώ και λίγο σχετικά καιρό, έχει γίνει σχεδόν καθολικά αποδεκτό ότι οι αρχαίοι είχαν δίκιο· κι αυτό, δεν είναι το μόνο χάρη στο οποίο έχουμε αρχίσει να τους προσεγγίζουμε.

Τίποτα δεν είναι πιο αδιαμφισβήτητο από την ύπαρξη των αισθήσεών μας· έτσι, για ν' αποδείξουμε ότι οι αισθήσεις είναι η αρχή όλων των γνώσεών μας, αρκεί να καταδείξουμε ότι μπορούν να είναι: γιατί, στην ορθή φιλοσοφία, κάθε επαγωγή που βασίζεται σε γεγονότα ή αποδεκτές αλήθειες, είναι προτιμότερη από μίαν άλλη που στηρίζεται αποκλειστικά σε υποθέσεις, έστω και ιδιοφυείς. Γιατί να υποθέσουμε ότι διαθέτουμε εκ των προτέρων κάποιες αμιγώς νοητικές έννοιες, όταν το μόνο που χρειαζόμαστε για να τις συγκροτήσουμε, είναι να στοχαστούμε γύρω απ' τις αισθήσεις μας; Η λεπτομερής ανάλυση στην οποία θα προβούμε, θα μας δείξει ότι, όντως, αυτές οι έννοιες δεν έχουν άλλη προέλευση.

Το πρώτο πράγμα που μας μαθαίνουν οι αισθήσεις μας και που, μάλιστα, συνυφαίνεται μ' αυτές, είναι η ύπαρξή μας· απ' αυτό συνάγεται ότι οι πρώτες μας περισκεμμένες ιδέες πρέπει ν' αφορούν εμάς τους ίδιους· δηλαδή, αυτή τη σκεπτόμενη αρχή που αποτελεί τη φύση μας και διόλου δεν διαφέρει από εμάς τους ίδιους. Η